

**SLOVENSKÉ
ODBORNÉ
NÁZVOSLOVIE**

ROČNÍK II, ČÍSLO 10

1954

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED, BRATISLAVA

OBSAH

F. Buffa: Rodovost zložených substantív terminológii	289
Názvy tržných jedlých húb	292
Terminológia fluidizácie	300
Z terminológie vodných stavieb (Pokračovanie)	303
J. Šimčísto — A. Koščová: Z rusko-slovenskej terminológie ban- skej dopravy	308
DISKUSIA	
F. Buffa: Poznámky k slovenskej železničiarkej terminológii	313
ZPRÁVY	
➤ J. Horecký: Hollý — Zúbek, Slovník cudzích slov	315
M. Mašková: Zpráva o spoločnej porade českých a slovenských terminológov	318

SLOVENSKÉ ODBORNÉ NÁZVOSLOVIE
ROČNÍK II — 1954 — ČÍSLO 10

Vydáva

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave

Hlavný redaktor dr. Ján Horecký

Tajomník redakcie dr. Marta Mašková

Redakčná rada: dr. Ferdinand Buffa, Viera Dujčiková,
dr. Ján Horecký, dr. Marta Mašková

Redakcia a administrácia: Bratislava, Klemensova 27
Vychádza mesačne raz

Ročné predplatné Kčs 24.—, Jednotlivé číslo Kčs 2.—,
Rukopis zadaný v auguste 1954; vytláčené v októbri 1954.

Vytlačili Knižné závody, nár. podnik, z. z. Bratislava
Povolené výmerom PIO č. 12067/54—IV/2 D 56679

RODOVOŠŤ ZLOŽENÝCH SUBSTANTÍV V TERMINOLÓGIÍ

Ferdinand Buffa

V slovenskej odbornej terminológii dosť často sa používajú ako názvy aj slová zložené. Pri niektorých takýchto názvoch je sporná ich rodovosť (ako napr. pri botanických rodových menách typu *drobnobyľ*, *zemežlč*, *zimozeleň*, *stavikrv*), preto si tu budeme všimnúť zložené termíny po stránke ich rodovosti.

Pri zložených podstatných menách rozlišujú sa predovšetkým dva typy podľa toho, či možno k nim postaviť v tom istom význame pomenovanie s nezhodným alebo zhodným prívlastkom (napr. *veselohra* = veselá hra, *veľkomesto* = veľké mesto, *zákonodarca* = darca zákonov, *vzduchoplavba* = plavba vzduchom ap.). Osobitne sa vydeľujú zložené slová, ktorých druhá časť nejestvuje ako samostatné slovo (typ *výškomer*, *prírodopis*, *zvykoslovie* ap.); preto sa takéto slová už pokladajú za odvodené (prvky *-mer*, *-pis*, *-slovie* . . . sa pokladajú za odvzovacie prípony), nie za zložené. Iný typ zložených slov sú slová, ktoré vznikli skladaním slovesného základu a podstatného mena (typ *vertichvosť*, *trasorítka* . . .) a zrazením dvoch podstatných mien (typ *knáhukepec*, *strážmajster* . . .).¹

Aj pre naše potreby, t. j. pre skúmanie rodovosti zložených názvov budeme sa pridrižovať tohto rozdelenia, aj keď v trochu zjednodušenej podobe. Pretože pre rodovosť zložených slov je smerodajná druhá časť zloženiny, rozdelíme si podľa nej zložené odborné názvy po prvé na takú skupinu zloženín, ktorých druhá časť jestvuje ako samostatné slovo, a po druhé na skupinu zloženín (presnejšie: nepravých zloženín), ktorých druhá časť nejestvuje ako samostatné slovo. Prvá skupina, t. j. zloženiny, ktorých druhá časť sa vyskytuje aj samostatne, je z hľadiska rodovosti neproblematická. Rod takejto zloženiny býva súhlasný s rodom jej druhej zložky (ktorá jestvuje aj ako samostatné slovo). Napríklad: *žltozem*, *vodoliečba*, *veľkolietadlo*, *polotieň*, *hodožáster*, *rýchloobrábanie*, *stonožka*, *kolobeň*, *rovnováha*, *drobnokvet*, *lomikameň* ap. Toto formálne hľa-

* *Jazyková výchova*. Učebné texty pre II. tr. škôl III. stupňa. Bratislava 1952, 43 n.

disko sa žiada doplniť ešte zreteľom významovým. Druhá zložka, ktorá sa vyskytuje aj samostatne, musí mať k veci, ktorú zloženina pomenúva, istý významový vzťah. Napr. *žltozem* je druh zeme, *vodoliečba* druh liečby, *veľkoietaadlo* druh lietadla atď. Ak druhá zložka nemá významový vzťah k zloženine, ktorú tvorí, táto zásada neplatí (prípady: *stavikrvo*, *zemežľč* a *zimozelen*, o ktorých je reč ďalej).

V druhej skupine zloženín, t. j. pri zloženinách, ktorých druhá časť nejestvuje ako samostatné slovo, máme dva typy: druhá časť, ktorá udáva zloženine rodovosť, končí sa formálne príponou alebo je len hoľným bezpríponovým základom.

Pri zloženinách, ktorých druhá časť nejestvuje ako samostatné slovo, ale je odvodená (má príponu), rodovosť závisí od prípony tejto druhej zložky. Podľa nej sa začleňuje celá zloženina k takému gramatickému rodu, pre ktorý je tá prípona typická. Napr. mužské sú *jednobožec*, *koreňonožec*, *mäsožravec*, *blanokrídlovec*, *drsnokožec*, *párnokopytník*, *černohlávek*, *šivovlasec*, *jednopošník*, *obojživelník* ...; ženské sú *štetinováčka*, *kriľdožlabrovka*, *kostilomka*, *vodorýska*, *kuželosečka*, *rounobežka*, *živorodka* ...; stredné je *pôdoznanstvo* atď.

Ostáva nám posledná skupina zložených slov používaných v terminológii, t. j. názvy, ktorých druhá časť sa ako samostatné slovo nepoužíva, ani nemá nijakú formálne vydeliteľnú odvodzovaciu príponu. Pri tomto type rozhodne zakončenie druhej zložky (ktorá je veľmi často slovesného pôvodu): spoľuhláskové zakončenie (najčastejšie) zaraďuje zloženinu medzi maskulinu, *a*-ové zakončenie medzi feminínu a *o*-ové medzi neutrá. Bežný je len prvý typ, t. j. spoľuhláskové zakončenie, preto tieto názvy sú naposopol mužského rodu. Napríklad: *dalekohľad*, *vetrolam*, *ránhoj*, *bôľhoj*, *kostival*, *myšojed*, *skorocel*, *zimofub*, *vetromer*, *sklonomer*, *dáždomer*, *polohopis*, *liekopis*, *voďočer* ap.

Podľa týchto zásad budeme postupovať aj pri ustáľovaní rodovosti niektorých botanických rodových mien, ktoré sme spomínali na začiatku. Ide predovšetkým o názvy *blahobyl*, *drobnohyl*, *sklenobyl* a *strmobyl*, ktoré sa v poslednej Kvetene ČSR (J. Dostála, Praha 1950) používajú v mužskom rode, dať aj o názov *zemežľč*, ktorý je v Dostálovej Kvetene ČSR ženského rodu, no *zimozelen* je mužského rodu. K týmto názvom sa ešte družia mená *slanobyl*, *zlatobyl* a *stavikrvo*, ktoré Komisia pre botanickú terminológiu pri ÚSJ SAV zaviedla namiesto niektorých nevyhovujúcich doterajších názvov.

Najprv si rozoberieme zložené mená na *-byl*, patriace k to-

mu typu zložených podstatných mien, ktoré ako paralelu majú združené pomenovanie so zhodným prívlastkom. Takáto paralela k názvu *drobnohyl* je „drobná byl“, k *strmobyl* — „strmá byl“, k *sklenobyl* — „sklená byl“, k *slanobyl* — „slaná byl“ a k *zlatobyl* — „zlatá byl“. Iba k názvu *blahobyl* nemožno postaviť takúto paralelu. Ako už aj z týchto prívlastkových spojení vyplýva, slovo *byl* jestvuje v slovenčine samostatne ako substantívum ženského rodu. Pretože v slovenčine zloženým podstatným menám rod udáva práve druhá časť zloženiny (porovnaj napr. slová *veselohra f.*, *prvotlač f.*, *veľkomesto n.*, *novotvar m.*), žiada sa, aby botanické názvy na *-byl* figurovali v slovenčine ako ženské podstatné mená.

V češtine je situácia pri názvoch na *-byl* podstatne iná. Podľa najnovšieho Trávníčkovho Slovníka jazyka českého (Praha 1952) v češtine je slovo *byl* v slovníku s hviezdičkou, t. j. ako zriedkavé mužského rodu. Podľa toho celkom náležite sú aj české botanické mená *sklenobyl*, *strmobyl*, *slanobyl* a *zlatobyl* mužského rodu.

Iná situácia je však pri slovenských názvoch *stavikrvo*, *zemežľč* a *zimozelen*. Kým pri predošlých názvoch typu *slanobyl* druhý člen *-byl* je priamym pomenovaním rastliny, pri názvoch *stavikrvo*, *zemežľč* a *zimozelen* nemožno povedať, že by členy *-krvo*, *-žľč* a *-zelen* mali takýto bezprostredný vzťah k rastline, aj keď sa vyskytujú ako samostatné slová. Sú to len obrazné pomenovania a preto ich rod nemusí sa stať rodom celého pomenovania (zloženiny). Inými slovami: kým v názvoch *slanobyl*, *strmobyl* ... ide skutočne o *byl* (slanú, strmú ...), pri názvoch *stavikrvo*, *zimozelen* a *zemežľč* nejde o nijakú „krv“, ani „žľč“, ani „zelen“, a o rastlinu, ktorá má vlastnosti zastaví krv, podobu zimnej zelene ap. Číže rod týchto obrazných názvov, ktoré sa len nepriamo vzťahujú na rastlinu, nemôže byť rozhodujúci pri určení rodu celej zloženiny, ktorej je súčasťou. Rozhodujúci je tu skôr substantívne zakončenie týchto názvov, ktoré je typické pre mužský rod a ktoré prevláda pri názvoch rastlín vôbec. Tomu čiastočne nasvedčujú aj názvy typu *bolehlav*, o ktorých je reč ďalej.

V literatúre sa doteraz používali tieto názvy nejednotne. Tak napríklad *stavikrvo* (písané obyčajne nesprávne ako „stavokrvo“) je mužského rodu v Reussovej Kvetne Slovenska (Banická Stávnica 1853), u Molocha (Burina 1947, str. 31), v Slovenskom ovocinárovi (XVI, str. 44), *zimozelen* je mužského rodu v Bernolákovom Slovári (Budapešť 1825), v Jančovičovom slovensko-maďarskom slovníku (Szarvas 1846), *zemežľč* je mužského rodu

v Reussovej Květně Slovenska atď. Popri tom *stavikro* a *zemežič* v ženskom rode uvádza Bernolák v Slovári, Novacký v Botanike (1943 aj 1947) má *zemežič* v ženskom rode; *zimozelen* ako substantívum ženského rodu uvádza sa v Slovenskej vlastivede I (1843, str. 367) a v Pravidlách slovenského pravopisu (1953). Vidieť, že otázka rodov mien tohto typu sa neriešila jednotne a že nerozhodovalo tu jazykové hľadisko, hoci tu ide o čiste jazykovú záležitosť.

Dalšiu skupinu zložených botanických rodových mien tvoria názvy, ktorých druhá časť nejestvuje ako samostatné slovo. Napr. *bolehlav*, *červenohlav*, *ježohlav*, *ostrolep*, *mättonoh*, *hydrozel* ap. I keď významovo súvisí druhá časť týchto zloženín ešte jasne s patričným podstatným menom ženského rodu (hlav — hlava, plev — pleva, noh — noha...), stratou typickej ženskej prípony (-a) pričlenili sa k mužským substantívam, pre ktoré je typické práve spoluhláskové zakončenie. Formálne podobným prípadom sú názvy na *-hran* (— hrana) a *-sten* (— stena); *štvorhran*, *štvorsten*, ktoré sú tiež mužského rodu, i keď druhá časť pochádza z podstatného mena ženského rodu. Prechod týchto názvov k mužskému rodu bol možný aj preto, že ani pri nich nejde o spojenie bezprostredného názvu rastliny so zhodným prívlastkom (ako pri type *slanobýť*), ale o prenesené pomenovanie rastliny.

Podľa toho, čo sme tu povedali, možno pre terminológiu zovšeobecniť tieto zásady: Zložené termíny, ktoré ako paralelu majú združené pomenovanie a ktorých druhá časť má priamy významový vzťah k pomenovanému pojmu a v tej podobe, v akej je v zloženine, môže sa vyskytovať aj samostatne, majú rod podľa svojho druhého člena. Také zložené názvy, ktoré nemajú ako paralelu združené pomenovanie a ktorých druhá zložka nie je bezprostredným pomenovaním novej veci alebo je v takej podobe, v ktorej sa ako samostatné slovo nevyskytuje, majú spravidla spoluhláskové zakončenie a bývajú podľa toho mužského rodu.

NÁZVY TRŤNÝCH JEDLÝCH HŮB

Vyhľadka Ministerstva zdravotníctva zo dňa 28. septembra 1950 o zdravotných opatreniach pri obehú jedlých húb a výrobkov z húb bola uverejnená v „Úradnom liste republiky Československej“ z 10. októbra 1950 pod čís. 586/1950 a v Úradnom vestníku zo dňa 6. novembra 1950 pod čís. 578. Vo vyhláške v Úradnom vestníku a v jej prílohe

sú uverejnené slovenské názvy jedlých húb, ktoré citovaná vyhláška povoľuje uvádzať do obehú.

Komisia pre botanickú terminológiu pri Ústave slovenského jazyka SAV podrobila revíziu slovenské názvy húb uvedených vo vyhláške a ustálila platné slovenské mená húb.

Pri ustáľovaní slovenských mien mala komisia na myslí zmenených, t. č. uznávaných vedeckých (latinských) názvov húb. Pritom dbala na to, aby pripadné nové názvy v hubárskej odbornej nomenklatúre nenarušili jazykovú správnosť.

Pri vedeckých (latinských) názvoch použité literatúra:

1. A. Pilát (1951): Klíč k určování našich hub hřibovitých a bedlovitých, Praha 1951,
2. A. Pilát (1952): Naše houby, Praha 1952,
3. A. Pilát (1952): Atlas hub, Praha 1952,
4. Velenovský (1920-1922): České houby I, II, Praha 1920-1922,
5. Bohus-Kalmár-Ubrizsy (1951): Magyarországi kalapospogombának meghatározó kézikönyve, Budapest 1951.

V § 10 vyhlášky (o konzervovaní húb) sú uvedené dve huby, a to:

Názov uvedený vo vyhláške: Ustálený slovenský názov a t. č. uznávaný názov vedecký (latinský):

1. holubinka jedlá
Russula vesca	1. plávka mandľová
Russula vesca Fr.
2. holubinka modrastá
Russula cyanoxantha	2. plávka modrastá
Russula cyanoxantha
(Schaeff.) Fr.

V § 13 (o výrobe výtazkov z húb) vyhlášky uvádzajú sa tieto huby:

Názvy uvedené vo vyhláške: Ustálený slovenský názov a t. č. uznávaný názov vedecký (latinský):

1. Holubinka barinná
Russula paludosa	1. Plávka jahodová
Russula paludosa Britz.
2. Holubinka buková
Russula heterophylla	2. Plávka buková (bukovka)
Russula heterophylla Fr.
3. Holubinka čiernastá
Russula nigricans	3. Plávka čiernastá
Russula nigricans Fr.
4. Holubinka jedlá
Russula vesca	4. Plávka mandľová
Russula vesca Fr.

5. Holubinka koľčavá
Russula mustelina
6. Holubinka modrastá
Russula cyanoxantha
7. Holubinka zelenastá
Russula virescens
8. Holubinka olivová
Russula olivacea
9. Holubinka počerná
Russula adusta
10. Holubinka zlatožltá
Russula aurata
5. Plávka lasičia
Russula mustelina Fr.
6. Plávka modrastá
Russula cyanoxantha
(Schaeff.) Fr.
7. Plávka zelenkastá
Russula virescens
(Schaeff.) Fr.
8. Plávka olivová
Russula olivacea
(Schaeff.) Fr.
9. Plávka počerná
Russula adusta Fr.
10. Plávka zlatožltá
Russula aurata (With.) Fr.

V prílohe vyhlášky uvádzajú sa tieto huby:

Názvy húb uvedené v prílohe Ustálené slovenské názvy a t. č. uznávané názvy vyhlášky č. 578/1950 Úr. vest. zvy a t. č. uznávané názvy I. (str. 1511), slovenské a vedecké (latinské) názvy:

1. Bedľa vysoká
Lepiota procera
2. Hľuzovka biela
Choireomyces meandriformis
3. Čirovka dvojfarebná
Tricholoma bicolor
4. Čirovka fialová
Tricholoma nudum
5. Čirovka havelka (kočička)
Tricholoma portentosum
1. Bedľa vysoká
Lepiota procera (Scop.) Quél.
2. Pahluzovka biela
Choireomyces meandriformis Vitt. [syn.:
Tuber album With., *Choireomyces gibbosus* (Dicks.) Schroeter.]
3. Červenoočeračka dvojfarebná
Rhodopaxillus saevus (Fr.) Maire (syn.:
Tricholoma bicolor Pers.)
4. Červenoočeračka fialová
Rhodopaxillus nudus (Bull.) Maire [syn.:
Tricholoma nudum (Bull.) Gill.]
5. Čirovka sivá
Tricholoma portentosum (Fr.) Quél.

6. Čirovka májová
Tricholoma Georgii
7. Čirovka shluková
Tricholoma aggregatum
8. Čirovka zelenka-sviňovka
Tricholoma equestre
9. Čirovka zemitá
Tricholoma terreum
10. Hliva ustricová
Pleurotus ostreatus
11. Hríb modrák
Boletus luridus
12. Hríb šafranka
Boletus erythropus Fr.
13. Hríb kráľovský
Boletus regius
14. Hríb obyčajný
Boletus edulis
- 14a. Hríb podborovník
Boletus bulbosus
- 14b. Hríb smrekový
Boletus pinicola
- 14c. Hríb dubák
Boletus reticulatus
- 14d. Hríb bronzový
Boletus aereus
15. Hríb bronzový
Boletus appendiculatus
16. Hríb gaštanový
Boletus (Gyroporus) castaneus
6. Čirovka májová (májovka)
Tricholoma Georgii (Clusius) Quél.
7. Strmuška nakopená
Clitocybe aggregata (Schaeff.) Gill. [syn.: *Tricholoma aggregatum* (Sch.) C. et D.]
8. Čirovka zelenkavá
Tricholoma equestre (L. Quél.)
9. Čirovka zemná
Tricholoma terreum (Schaeff.) Quél.
10. Hliva ustricovitá
Pleurotus ostreatus (Jacq.) Quél.
11. Hríb siniak
Boletus luridus Schaeff.
12. Hríb červenohlúbikový
Boletus erythropus Fr.
13. Hríb kráľovský
Boletus regius Krbh.
14. Hríb obyčajný
Boletus edulis Fr.
- 14a. Hríb smrekový
Boletus edulis subsp. bulbosus (Schaeff.)
- 14b. Hríb bôrový (bôrovka)
Boletus edulis subsp. pinicola (Vitt.)
- 14c. Hríb dubák
Boletus edulis subsp. reticulatus (Schaeff.)
- 14d. Hríb bronzový
Boletus edulis subsp. aereus (Bull.)
15. Hríb priveskatý
Boletus appendiculatus Schaeff.
16. Hríbnik gaštanový
Gyroporus castaneus (Bull.) Quél.

17. Hříb bílý
Boletus (Ixocomus) placidus
18. Hříb strakatý
Boletus (Ixocomus) variegatus
19. Masliak pekný
Boletus (Ixocomus) elegans
20. Masliak ovčí
Boletus (Ixocomus) granulatus
21. Masliak žltý
Boletus (Ixocomus) luteus
22. Hříb kozák plavý
Boletus (Krombholzia) scaber
23. Hříb kozák dubový
Boletus (Krombholzia) tessellatus
24. Hříb kozák hrabový
Boletus (Krombholzia) rugosus
25. Hříb kozák osikový
Boletus aurantiacus
26. Hříb kozák ryšavý
Boletus (Krombholzia) rufescens
17. Masliak bílý
Ixocomus placidus Bon.
(syn.:
Boletus placidus Bon.)
18. Masliak strakatý (strakoš)
Ixocomus variegatus
(Swartz) Quéf.
(syn.: *Boletus aureus*
Schaeffer)
19. Masliak smrekovcový
Ixocomus elegans (Schum.)
Singer,
(syn.: *Boletus elegans*
Schum.)
20. Masliak zrnitý
Ixocomus granulatus
(L.) Quéf. (syn.:
Boletus granulatus L.)
21. Masliak žltý
Ixocomus luteus (L.) Quéf.
(syn.: *Boletus annulatus*
Pers.)
22. Kozák brezový (brezák)
Krombholzia scabra (Bull.)
Karsten (syn.: *Boletus*
scaber Fr. *Boletus leuco-*
phaeus Pers.)
23. Kozák žltopórový
Krombholzia tessellata (Gill.)
R. Maire (syn.: *Boletus lu-*
teoporus Bouchinot)
24. Kozák hrabový (hrabák)
Krombholzia rugosa (Fr.)
Pilát, (syn.: *Boletus rugo-*
sus Fries)
25. Kozák osikový (osikovec)
Krombholzia aurantiaca
(Bull.) Gilbert (syn.:
Boletus aurantiacus Sow.)
26. Kozák kremeníak
Krombholzia rufescens
(Sécr.) sensu Konrád,
27. Hříb hnedý
Boletus (Krombholzia) badius
28. Hříb plstnatý
Boletus (Krombholzia) subtomentosus
29. Choroš ovčí
Polyporus (Caloporus) ovinus
30. Choroš listnatý
Polyporus (Grifola) frondosus
31. Choroš rozvetvený (oriš)
Polyporus (Grifola) umbellatus
32. Kočka česká
Verpa bohemica
33. Kotrě rozvetvená
Sparassis ramosa
- 33a. o. kučeravá
Sparassis crispa
- 33b. o. širbáková
Sparassis laminosa
34. Kuriatka jarmusové
Ramaria botrytis
35. Kuriatka pekné
Ramaria formosa
- (syn.: *Boletus scaber rufescens* Secr.)
27. Suchohříb hnedý
Xerocomus badius (Fries.)
Kühn. (syn.: *Boletus pseudobadius* Velenovský)
28. Suchohříb plstný (koziak)
Xerocomus subtomentosus
(L.) Quéf. (syn.
Boletus subtomentosus L.)
29. Trúdník ovčí (mlynárka)
Caloporus ovinus (Schaeffer)
Quéf.
(syn.: *Polyporus ovinus*
Schaeff.)
30. Trúdník lupenatý
Grifola frondosa (Dicks.)
Gray (syn.:
Polyporus frondosus Fl.
Dan.)
31. Trúdník trsnatý
Grifola umbellata (Pers.)
Pilát [syn.:
Polyporus ramosissimus
(Schaeff.) Schroeter]
32. Pasmrček český
Verpa bohemica Krombh.
33. Pozří pod 33a.
- 33a. Kučierka veľká
Sparassis crispa (Wulf.) Fr.
(syn.: *Sparassis ramosa*
Schf.)
- 33b. Kučierka širokolupeňová
Sparassis laminosa Fr.
34. Strapačka koralová
Clavaria botrytis Fr. (syn.:
Ramaria botrytis Fr.
Ricken)
35. Strapačka úhtadná
Clavaria formosa Fr. [syn.:
Ramaria formosa (Fr.)
Quéf.]

36. Kuriatka zlatožlté
Ramaria aurea
37. Kuriatka žlté
Ramaria flava
38. Hľuzovka letná (lanýž)
Tuber aestivum
39. Kuriatka obyčajné
Cantharellus cibarius
40. Lošiak biely
Hydnum repandum
41. Lošiak jelení
Hydnum (Sarcodon) imbricatum
42. Machovka obyčajná
Clitopilus prunulus
43. Muchotrávka cisárska
Amanita caesarea
44. Pečiarka cisárska
Psalliota augusta
45. Pečiarka lesná
Psalliota silvatica
46. Pečiarka poľná (šampiňón)
- 46a. pestované odrody:
var. *bispora*, var. *hortensis*
36. Strapačka zlatá
Clavaria aurea Fr.
37. Strapačka žltá
Clavaria flava Schaeffer
38. Hľuzovka letná
Tuber aestivum Vitt.
39. Kuriatko jedlé
Cantharellus cibarius Fr.
40. Jelenka poprehýbaná
Hydnum repandum L.
41. Jelenka strechovitá
Sarcodon imbricatum (L.) Karst. (syn.: *Hydnum cerwinum* Pers.)
42. Machovka obyčajná
Clitopilus prunulus (Scop.) Quél.
43. Muchotrávka kráľovská (kráľovka)
Amanita caesarea (Scop.) Mlady
44. Pečiarka obrovská
Agaricus augustus Fr. (syn.: *Psalliota augusta* Quél.)
45. Pečiarka lesná
Agaricus silvaticus Seer. ex Schaeffer [syn.: *Psalliota campestris* (L.) Quél.]
46. Pečiarka poľná (šampiňón)
Agaricus campester Fr. ex L. syn.: *Psalliota campestris* (L.) Quél.]
- 46a. Pečiarka dvojvýtrevová
Agaricus bisporus (Lange), syn.: *Psalliota hortensis* var. *bispora* Lange)
- 46b. Pečiarka záhradná
Agaricus hortensis (Cooke) syn.: *Agaricus campester* var. *hortensis* Cooke)
47. Pečiarka parenisková
Psalliota vaporaria
48. Pečiarka ovčia
Psalliota arvensis
49. Peniazovka sametonohá
Collybia velutipes
50. Pížatka marcová
Limacium marzuolum
51. Pstreň dubový
Fistulina hepatica
52. Rýdzik pravý
Lactarius deliciosus
- 52a. odroda krvavomliečna
var. *sanguifluus*
53. Rýdzik surovienka
Lactarius volemus
54. Sluka svráskaná
Rozites caperata
55. Smrž jedlá
Morchella esculenta
56. Smrž obojaká
Morchella hybrida
57. Smrž končitá
Morchella conica
58. Smrž tlstonohá
Morchella crassipes
47. Pečiarka zbořenisková
Agaricus villaticus Brond. syn.: *Psalliota vaporaria* (Vitt.) Möll. et Sch.]
48. Pečiarka ovčia
Agaricus arvensis Fr. ex Schaeff. [syn.: *Psalliota arvensis* (Schaeff.) Quél.]
49. Peniazovka zamatová
Collybia velutipes (Curtis) Quél.
syn.: *Limacium marzuolum* (Fr.) Vel.]
50. Šťavnáčka marcová (marcovka)
Hygroporus marzuolus (Fr.) Bras. syn.: *Limacium marzuolum* (Fr.) Vel.
51. Pstrieň dubový
Fistulina hepatica (Huds.) Fr.
52. Rýdzik pravý
Lactarius deliciosus (L.) Fr.
- 52a. Rýdzik krvavý
Lactarius sanguifluus (Paul.) Fr.
53. Surovička jedlá
Lactarius volemus Fr.
54. Pašupinovka obyčajná
Rozites caperata (Pers.) Karst.
55. Smrčok jedlý
Morchella esculenta (L.) Pers.
56. Smrčok obojaký
Morchella hybrida (Sow.) Pers.
57. Smrčok kuželovitý
Morchella conica Pers.
58. Smrčok hrubohlúbikový
Morchella crassipes Venten.

59. Smrž vysoká
Morchella elata
60. Stroček kyjovitý
Craterellus clavatus
61. Špička roľná (potančok)
Marasmius oreades
62. Šupinovka menlivá
Pholiota mutabilis
63. Váciavka cisárska
Armillaria imperialis
64. Váciavka náramovitka (pod-
pníček)
Armillaria mellea
59. Smrček vysoký
Morchella elata Fr.
60. Lievikovec kyjovitý
Neurophyllum clavatum
(Pers.) Pat. [syn.: *Craterellus clavatus* (Pers.) Fr.]
61. Tanečnica poľná
Marasmius oreades (Bolt.)
Fr.
62. Šupinovka menlivá
Pholiota mutabilis (Schaefer)
Quél.
63. Podpňovka cisárska
Catathelasma imperiale (Fr.)
Singer [syn.: *Armillaria imperialis* (Fr.) Quél.]
64. Podpňovka obyčajná (mi-
chalka)
Armillaria mellea (Vahl.)
Karst.

Spracoval J. M. Nováček z Komisie
pre botanickú terminológiu

TERMINOLÓGIA FLUIDIZÁCIE

- fluidizácia** (Wirbelschichtverfahren, fluidized operation, fluidization)
dej, pri ktorom je rozptýlená látka nadnášaná zvislým prúdom tekutiny
- fluidný stav**
- fluidná reakcia**
reakcia prebiehajúca vo fluidnom stave
- fluidná katalýza**
reakcia ovplyvňovaná katalyzátorom vo fluidnom stave
- fluidizačný reaktor**
- plynulá fluidizácia** (stätig arbeitende Wirbelschicht, Wirbelflieschicht, continuous fluidization)
dej, pri ktorom sa fluidizovaná látka plynule prívádza a plynule je tekutinou vynášaná
- čirkulačná fluidizácia** (circulating fluidization)
dej, pri ktorom fluidizovaná látka cirkuluje

- fluidant = vznášač**
tekutina, ktorá udržiava fluidizovanú látku vo fluidnom stave
- fluidizovaná látka = vznáška**
- 9. nehybná vrstva** (Ruheschüttung, fixed bed)
priestorový útvar, kde sa častice navzájom dotýkajú a nepohybujú sa ani voči sebe ani voči stenám
- 10. postupujúca vrstva** (Wanderschicht, moving bed)
priestorový útvar, kde sa častice navzájom dotýkajú, nepohybujú sa voči sebe, pohybujú sa voči stenám
- 11. fluidizovaná vrstva** (Wirbelschicht, fluidized bed)
priestorový útvar, kde sú častice vznášané, pričom vrstva vykazuje hydrostatický tlak
- 12. prah fluidizácie** (Wirbelpunkt, point of fluidization, fluidized point)
úzko vymedzený prechodný stav od nehybnej vrstvy k fluidizovanej vrstve, kde tekutina už obteká okolo celého povrchu častice
- 14. rovnomerne fluidizovaná vrstva** (homogene Wirbelschicht, particulate fluidization)
fluidizovaná vrstva, v ktorej niet ani kanálikov ani bubliniek a častice sú v ľubovoľnom vodorovnom reze prakticky rovnomerne rozložené
- 15. nerovnomerne fluidizovaná vrstva** (inhomogene Wirbelschicht, aggregative fluidization)
- 16. pokojne fluidizovaná vrstva** (quiescent fluidized bed)
rovnomerne fluidizovaná vrstva, v ktorej sa fluidizované častice navzájom nepremiešavajú
- 17. kanálikovitá vrstva** (durchbrochene Wirbelschicht)
nerovnomerne fluidizovaná vrstva, kde nastáva tvorba kanálikov
- 18. kanálik**
- 19. tvorba kanálikov** (channeling)
- 20. piestovitá vrstva** (stossende Wirbelschicht, slugging conditions)
nerovnomerne fluidizovaná vrstva, v ktorej bubliny zaberajú celý prierez reaktora a vytláčajú fluidizovanú látku ako piest
- 21. piest**
časť fluidantu vytláčaná bublinou o priereze reaktora
- 22. tvorba piestov**
- 23. bubľajúca vrstva** (brodelnde Wirbelschicht, turbulent fluidized bed)
prípád plynmi fluidizovanej nespojitej vrstvy, v ktorej časť plynu preteká v podobe bublín o menšom priemere, než je priemer reaktora, a pritom nastáva premiešavanie fluidizovanej látky
- 24. fluidizácia s nepostupujúcou vrstvou** (Winklersche Wirbelschicht, batch fluidization)
fluidizácia, pri ktorej mimovrstvová rýchlosť tekutiny je menšia ako rýchlosť úletu prevažnej častky zrn vo fluidizovanej látke

25. **medzerovitost' (voidage)**
vlastnosť fluidizovanej vrstvy prejavujúca sa tým, že má medzery medzi jednotlivými časticami
26. **medzerový objem**
voľný objem vrstvy alebo jej časti
27. **špecifický medzerový objem (fraction voids)**
objem voľných priestorov medzi jednotlivými zrnami, pripadajúci na jednotku celkového objemu
28. **mimovrstvová rýchlosť (superfition velocity)**
priemerná lineárna rýchlosť tekutiny počítaná z objemového prietoku na jednotku voľného prierezu reaktora
29. **medzerová rýchlosť**
priemerná lineárna rýchlosť tekutiny v medzerách vrstvy
30. **sklzná rýchlosť (slip velocity)**
rozdiel medzi rýchlosťou tekutiny a unášaných častíc
31. **masová (hmotová) rýchlosť (masse velocity)**
mimovrstvová rýchlosť násobená hustotou tekutiny za daných pomerov
32. **úlet**
dej, pri ktorom určitá časť alebo všetka fluidizovaná látka ulieta
33. **úletový mrak (Flugstabwecke, dispersed suspension, dilute phase fluidization)**
zriedený podiel fluidizovanej látky uletujúci pri fluidizácii
34. **prah úletu (Austragspunkt, closed point)**
úžko vymedzený prechodný stav od fluidizovanej vrstvy k úletovému mraku, kde začína byť unášaná všetka fluidizovaná látka
35. **prahová rýchlosť úletu**
mimovrstvová rýchlosť prislúchajúca prahu úletu
36. **prahová rýchlosť fluidizácie**
mimovrstvová rýchlosť prislúchajúca prahu fluidizácie
37. **oblasť úletu**
široko vymedzený prechodný stav od fluidizovanej vrstvy k úletovému mraku, kde začína byť unášaná všetka fluidizovaná látka
38. **fluidodynamické vlastnosti**
spoločný názov pre hydrodynamické a aerodynamické vlastnosti častíc pri fluidizácii
39. **častica**
jednotlivé zrnko tuhej látky vo vrstve
40. **výška nehybnej vrstvy**
vzdialenosť medzi dolnou a hornou hladinou nehybnej vrstvy
41. **výška fluidizovanej vrstvy**
vzdialenosť medzi dolnou a hornou hladinou fluidizovanej vrstvy

42. **výška kompaktnej vrstvy**
hypotetická výška vrstvy s nulovým medzerovým objemom, vypočítaná z váhy vrstvy, jej prierezu a hustoty fluidizovanej látky
43. **expanzný pomer (expansion ratio)**
pomer výšky fluidizovanej vrstvy k výške nehybnej vrstvy
44. **expanzia**

Komisia pre chemicko-technologickú terminológiu

Z TERMINOLÓGIE VODNÝCH STAVIEB

(Pokračovanie)

- kesónový základ**
základ stavby, ktorého konštruktívnou súčasťou je kesón
- kladivo na zarážanie pilôt**
zariadenie, ktorým sa zarážajú pilóty do pôdy; od barana sa odlišuje tým, že nemusí mať zvláštne vedenie
- koľajová doprava = doprava po koľaji**
doprava vozidlami pohybujúcimi sa po koľaji
- kombinovaná ohrádzka**
ohrádzka vyhotovená z rôznych druhov materiálov alebo vytvorená kombinovaním rôznych druhov ohrádzok
- komórková ohrádzka**
ohrádzka, pri ktorej sú z oceľových štetovnicových stien vytvorené zvláštne komôrky — najzložitejšieho tvaru, najčastejšie však kruhové alebo eliptické — ktoré sú vyplnené zeminou, zvyšujúcou ich stabilitu, prípadne aj nepriepustnosť
- komórkový základový blok**
betónový blok vyfahčený dutinami, ktorý sa používa pri zakladaní morských stavieb, hlavne prístavných múrov
- kompresorová stanica**
priestor (budova), v ktorom je umiestnený kompresor s prislúšenstvom
- kunikačná rúra**
oceľová rúra tvoriaca časť kesónovacieho zariadenia, slúžiaca na dopravu materiálu a ľudí z pracovnej komory do vzdušnice kesónu a naopak
- konzola kesónu**
časť kesónu tvoriaca jeho obvodové steny
- koštra kesónu**
nosná konštrukcia kesónu
- kotevný trám (nosník) ohrádzky**
trám (nosník) slúžiaci na upevnenie kotevných ťahadiel, ktoré sťahujú dve protiahle steny ohrádzky

kozlíková ohrádzka

tabuľová ohrádzka, ktorej nosnú časť tvorí kozlík na návodnej strane obyčajne priskypaný zeminou

kričkové čerpadlo

čerpadlo, pri ktorom sa voda čerpá pomocou krídla

lejacia veža

veža, z ktorej sa pomocou žlabov alebo pŕubí leje betón na miesto ukladania

mamutie čerpadlo

zvláštne prúdové čerpadlo používané najmä pri nakladaní, ktorým sa dá čerpať (dopravovať) nielen voda, ale aj ťiou rozrušená zemina

masívny kesón

kesón masívnej konštrukcie (obyčajne oceľobetónový), ktorého strop i konzoly sú plné, nevyťahčené

materiálová komora vzdušnice

komora delenej vzdušnice, cez ktorú sa dopravuje materiál (výkopyk von z kesónovacieho zariadenia alebo betón dnu)

membránové čerpadlo

čerpadlo používané na čerpanie kalovej vody, pri ktorom nasávanie a vytlačenie vody sa deje pomocou membrány, najčastejšiej gumenej

montážna koza

konštrukcia skladajúca sa z nosných stĺpov tvoriacich nohy a z vodorovného nosníka (alebo viacerých nosníkov) tvoriacich chrbát kozy, pomocou ktorej kesón montujeme

nadbetónovanie studne

nadstavovanie stien studne postupným ich betónovaním do výšky

nadmurovka kesónu

murivo nachádzajúce sa nad stropom kesónu

nizký pilóťový rošt

pilóťový rošt, ktorého konštrukcia nesúca stavbu leží na základovej pôde

obturátor

zariadenie používané pri injektovaní, ktoré umožňuje gumovými alebo koženými prstencami nepriepustne uzavierať určitý úsek vrtu a tým dovoľuje pozorovať množstvo spotrebovanej injekčnej látky v tomto úseku

ocelobetónový kesón**ocelový kesón**

kesón vyhotovený z ocele

odstavnica = odsuvnica

plochy klárik slúžiaci na vytvorenie medzery medzi dvoma nad

sebou zaraženými výstupami. (Vôľa je potrebná na to, aby sa pod úroveň skôr zaražených výstup dal zaraziť ďalší rad výstupů — pri hnanom pažení)

odvodňovací rigol

rigol (kanál) obyčajne žliabkovitého tvaru, slúžiaci na odvodnenie

ohrádzka

ochranná hrádza vytvorená z najrozmanitejšieho materiálu (zemina, drevo, kameň, betón, oceľ a pod.), slúžiaci na ochranu stavebnej jamy

ohrádzková stavebná jama

stavebná jama obohnaná ohrádzkou

okovanie spúšťacieho venca

spodná časť studne (kesónu), obyčajne okovaná, ktorá umožňuje lepšie zarezávanie sa studne do pôdy

Ondrejov križ

zavetrovanie vo tvare šikmého križa

osobná (personálna) komora vzdušnice

komora delenej vzdušnice, cez ktorú vchádzajú a vychádzajú z kesónu ľudia

ostrie spúšťacieho venca

najspodnejšia časť ostria studne vytvorená z pásovej ocele, ktorou sa niektoré predmety (hlavne kusy dreva) prekážajúce pri spúšťaní studne (kesónu) priamo prerézajú

panenka baranidla

konštrukčná časť baranidla, ktorú vedie baran. Býva spojená s baranidlom buď pevne alebo kĺbovite, takže sa dá samostatne vychýľovať od zvislice a zaručuje takto vedenie barana a pilóťov v ľubovoľnom smere

parný baran

baran s parným pohonom

päť pilóťov

rozšírená spodná časť pilóťov pri betónových pilóťoch utíkaných do dier

pero štetovnice

výčnelok na štetovnici slúžiaci na tesné spojenie štetovnic vedľa seba

pilóta

stĺp, ktorý sa zaráža do zeme alebo sa v zemi priamo vytvára ako konštruktívna súčasť budúceho pilóťového základu alebo inej opornej, prípadne kolečnej konštrukcie

pilóta drevená (ocelová, ocelobetónová, betónová)

pilóta vyhotovená z dreva (oceli, ocelobetónu, betónu)

pilótová bárka
podpora mostu alebo lávky vytvorená skupinou pilôt (používa sa hlavne pri provizórnych konštrukciách)

pilótová koza
nosiť pilótová konštrukcia vytvorená obyčajne z dvoch šikmo zabaranených pilôt

pilótová výpažnica
ocelová rúra brániaca zasypaniu vyhibenej diery

pilótový rošt
nosiť konštrukcia pilótového základu, tvorená vlastnými pilótami a systémom nosníkov, na ktorej spočíva vlastný základ stavby

pilótový základ
základ stavby, ktorého konštruktívnou súčasťou sú pilóty prenášajúce zaťaženie na únosné vrstvy podzákľadia

plášť kesónu
konštrukčná časť spočívajúca na kostre kesónu, tvoriaca nepriepustné (vodotesné) obloženie kesónu. Býva obyčajne z ocelového plechu alebo z drevených dosák

plávajúca pilóta = visiaci pilóta
pilóta, ktorá prenáša zaťaženie čiastočne trením na svojom obvode a čiastočne odporom na hrote alebo na päte

plavenie kesónu
doprava kesónu na miesto spúšťania po vode

plavený kesón
kesón dopravovaný na miesto spúšťania plavením

pracovná komora
vnútorný priestor kesónu, v ktorom sa pracuje a vyberá materiál pri spúšťaní kesónu

prevalenie podzákľadia
porušenie, vytlačenie podzákľadia, ku ktorému dôjde, keď je základová pôda zaťažená veľkými zaťažzeniami alebo tlakom vody

podporná klieťka
konštrukcia slúžiaca na dočasné podopretie stavby, najčastejšie mostu, vytvorená z jednotlivých trámov, ukladaných vo vrstvách nad sebou

podzákľadie
časť pôdy (priestorová), na ktorej spočíva základ stavby a do ktorej sa prenášajú zaťaženia zo základov stavby

pehyblivá koza
koza opatrená naspodu kolieskami, na ktorých môžeme kozu premiestiť

posádka kesónu
spustenie alebo uloženie kesónu na miesto, kde vytvárame kesónový základ

povrchové čerpanie vody
čerpanie vody z plytkých studní umiestnených obyčajne priamo v stavebnej jame, do ktorých voda steká z povrchu alebo je do nich zvádzaná rigolmi, drenážou a pod.

pracovné pódium lešenia
konštrukcia vytvorená z dosák, položená na nosných trámoch na spôsob podlahy, na ktorej vyhotovujeme kesón alebo ho uvoľňujeme

príložné vystuženie
vystuženie, ktoré vytvárame tak, že jednotlivé výstuhy prikľadáme (prípadne s určitými medzerami) postupne vedľa seba a potom ich rozopierame

prúdové čerpadlo
čerpadlo, pri ktorom sa voda čerpá pomocou prúdu vzduchu

rapkáčový kľúč
zvláštny kľúč opatrený rohatkou a západkou, pri ktorom nie je potrebné pri zatáčaní skrutky otáčať kľúč o 360°, ale len o ľubovoľný uhol

rozpera
vodorovný trám alebo guľáč, ktorý slúži na rozopretie protiahlych svalíkov, prípadne rozopiera priamo protiahle steny

ručné baranidlo
baranidlo, pri ktorom baran je vydvíhovaný ručne pomocou lana vedeného cez kladku pripevnenú na veži baranidla

rúrová studňa
základová studňa vytvorená ocelovou alebo ocelebetónovou rúrou, na ktorú zakladáme stavbu

rúrové zakladanie
zvláštny spôsob studňového zakladania, pri ktorom sa stavba zakladá na základových rúrových studniach

samočinná mačka barana
zvláštne zariadenie, pomocou ktorého sa baran samočinne zavesuje a odvesuje z háka dvíhacieho lana

skriňová ohrádzka
ohrádzka tvorená skriňou (najčastejšie ocelebetónovou) vyplnenou výplňovým materiálom

skriňový gigant
zvláštny, obrovský ocelebetónový skriňový blok, často niekoľko 10 m široký, slúžiaci na zakladanie morských stavieb

skrutková pilóta

pilóta opatrená hrotom predchádzajúcim v skrutku, ktorá umožňuje pilótu zavítať do pôdy

spúšťanie studne

postupné zaborovanie základovej studne, umožňované postupným podkopávaním ostria

stavebná jama

jama vyhlbená pod povrchom pôvodného územia pre základy a podzemné priestory (pivnice, suterény a pod.) budúcej stavby

stavebná jama svahovaná

stavebná jama, ktorá je na obvode ohraničená umelými alebo prirodzenými svahmi

stavebná jama vystužená

stavebná jama, ktorej obvodové steny (obyčajne zvislé) sú vystužené zvláštnymi výstuhami (obyčajne drevenými, menej často oceľovými a ojedinele oceľobetónovými)

stojaca pilóta

pilóta, ktorá prenáša zaťaženie obdobne ako stĺp prevažne len svojou päťou. Odpor trenia na obvode pilóty pri výpočte únosnosti sa zanedbáva

strojové baranidlo

baranidlo, pri ktorom sa baran dvíha pomocou strojového zariadenia (obyčajne pomocou navijaka poháňaného elektromotorom alebo výbušným motorom)

strop kesónu

horná vodorovná časť kesónu

studňové skruže

valcové dielce studne 2,0 — 4,0 — 8,0 m dlhé, z ktorých sa skladá valcová základová studňa

(Pokračovanie).

Komisia pre staviteľskú terminológiu

Z RUSKO-SLOVENSKEJ TERMINOLÓGIE BANSKEJ DOPRAVY

аварийный подъем	núdzová zvislá doprava, zvislá doprava pri nehode
бадейный подъем	ťaženie okovom
бар	rameno rezacieho stroja, výložník
безрельсовый колесный транспорт	doprava po náprave
бесконечный канат	nekonečné lano
блокировка	zabezpečovanie
блокировочное устройство	zabezpečovacie zariadenie
бутовый штрек	podšázková, základková chodba

вагонетка

ваго-етка коза

вагоновожатый

велтушка

верхнее основание пути

верхнее строение

внутризаводской путь

внутрирудничный путь

врубо-погрузочная машина

вывод

выносный барабан

гидравлический транспорт

груз

грузовой канат

грузопоток

датчик

двудействующая откатка

двузначный светофор

двухбаранная лебедка

двухканатная скреперная

установка

двухпутевой

диаметр по окружности катания

дистанционное управление

доставка людей

дмпкар

забирающая часть

забойный конвейер

забурившаяся вагонетка

замкнутый путь

защемление каната

земляное полотно

железнодорожная линия

жесткая база

канатная откатка

канатно-подвесная дорога

карьерный транспорт

катушка

качающийся конвейер

качающаяся площадка

клеть

клиновой канатный зажим

возик

роhác

водитель рушпа, рушновод

кывадловая сúpрава

траťový zvršok

zvršok trate

závodná trať

banská trať

podrezný nakladací stroj

výbeh, dobeh

syný bubon

doprava vodou

náklad, ťaživo

lano plnej vetvy

hláska, traťový kontakt

dvojčinná doprava

dvojsvetelné návěstidlo

dvojhubnový vrátok

dvojlanový škrabák

установка

двожкoлaюvý

chodový полomer

diaľkové ovládanie

доставка людей

výsyný voz

nahrivovacia hlava

porubový dopravník

vykoľajený vozík

služková koľaj

zavrznutie lana

traťový spodok

železničná trasa

rázvor

doprava lanom, na lane, lanová

doprava

visutá lanovka

doprava v lome

cievka

trašlavý žlab

narážací mostík

klietka

klinová zámka

колея
колodочный тормоз
конвейерный транспорт
конвейерная установка
конденсаторный электровоз
круговой опрокидыватель
курка
ленточный конвейер
лот-овая лента
магнитный пускатель
малогабаритный электровоз
маневренность
механизм подачи
навалка

наволочная машина
нагрузка
напрягающий канат
направляющий ролик
напуск каната
незамкнутая разминковка
нулевая площадка

обращаться
обращающий паровоз
обходный путь
обходный штрек
однодвигательная откатка
однокошечный погрузчик
однопутевая откатка
околоток
околоствольный двор
опрокид
опрокиная клеть
опрокидной скин с донной
разгрузкой
опрокидывание
отбойный тупик
ответвление
откатка бесконечным канатом
откатка концевым канатом
откаточная выработка

rozchod
klátičková brzda
doprava dopravníkmi
dopravník
kondenzátorový rušeň
kruhový výklopník
kohútik, páčka, tlačidlo
pásový dopravník
koryťkový pás
magnetický spúšťač
malý elektrický rušeň
ovládateľnosť
posunové zariadenie
nahadzovanie, lopatovanie, nakla-
danie
nakladací stroj
nakladanie; namáhanie; zaťaženie
vodidlové, usmerňujúce lano
lanovníčka, nosný valček
slučkovanie lana
slepá výhybňa
úrovňová plošina, plošina v úrovni
ústia jamy
premávať, posunovať
posunový parný rušeň
obežná trať, kolaj
objazd, obeh
jednočinná doprava
lopatový nakladač
jednokolajová doprava
traťový úsek
nárazisko
výklopník
výklopná kľetka
skip s výsypom cez dno

klopenie
slepý kolajový zjazd
odbočka
doprava nekonečným lanom
doprava koncovým lanom
dopravná chodba

откаточный путь
откатывать
отрыв
отрывать от рельсов
парашютные упоры
паровоз
перевод
перевозка людей
перекатка вагонеток
пикет
погрузочная ковшевая машина
погрузочная операция
погрузочный пункт
подъемной состав
подкатка
подошва рельса
подталкивание
подтаскивание
подъездной путь
подъемная клеть
подъемная установка
полускат
порожняковый канат
померстное положение
пневматический транспорт
пневмогрузчик
преобразовательная подстанция
рпостой
разгружать
рамный рельс
рельсовый путь
рельсовый транспорт
роликсовая опора
рудничный транспорт
рукоятка управления
светофор
серьга
скип
скип с боковой разгрузкой
скорость выхода
скребковый конвейер
скребок
скрепер

dopravná chodba
dopravovať, odsunovať
odtrhnutie, odpojenie, pretrhnutie
výskočit' z kolajnice
záchyťové pazúry
parný rušeň
výhybka
doprava ľudí, osobná premávka
výmena, presun vozíkov
stovkový kameň
lopatový nakladač
nahadzovanie, lopatovanie
násypná stanica
súprava
prison, pristavovanie
päťka kolajnice
nařážanie, posunovanie
posun, poťahovanie
vlečka
ťažná kľetka
zvislé dopravné zariadenie
dvojkoľesie, súkoľesie, náprava
lano prázdnej vetvy
poloha v smere jazdy
doprava stlačeným vzduchom
pneumatický nakladač
usmerňovacia stanica
nútená prestávka; prestoj
kľopit', vysýpať
kmeňová kolajnica
kolaj
kolajová doprava
nosný valček
banská doprava
ovládacia páka
sveteiné návěstidlo
strmeň, obrtlík, oko
ťažná debna
skip s bočným výsypom
výstupná rýchlosť
hrabový dopravník
ohreblo
škrabák

скреперная лебедка
служба пути
собачка
справочное данное
стопор
стрела конвейера
стрелочный перевод
сход состава
танк
торцевой опрокидыватель
транспортёрча
транспортирующее устройство
трос
тупиковый подъем
уборка
углубочный подъем
управление
хвостовик
ходовая часть
холостой барабан
храповая рукоятка
хр-повик
чека
шахтный подъем
шейка рельса
ширина колес
широкоподошвенный рельс
шпала
шпалит
электрировоз
ярмо

škrabákový vráток
traťová služba
západka
smerný údaj
zarážka
hlava dopravníka
výhybka
vykoľajenie súpravy
tender, tank
čelný výklopník
doprava, odsun
dopravné zariadenie
lanko, prameň lana
slepá koľaj
odsun, odvoz
doprava v híbení
ovládanie, riadenie, správa, diri-
govanie
stopka
podvozok
voľný bubon
rohatková rukoväť
rohatka
zákoľnik
zvislá doprava
stojina, noha koľajnice
rozchod
koľajnica so širokou pátkou
podval
závlačka
elektrický rušeň
chomútik, strmeň

*Spracovali prof. dr. inž. Jozef Šimčíško
a prof. Anna Koščová — Vysoká škola
technická, Košice*

DISKUSIA

POZNÁMKY K SLOVENSKEJ ŽELEZNIČARSKÉJ TERMINOLÓGIJ

V týchto niekoľkých poznámkach si chceme všimnúť niektoré železničarské termíny aj iné slová používané v železničarstve, o ktorých ako o nevyhovujúcich bola reč pri prekladaní nového, prepracovaného vydania *Dopravných predpisov* do slovenčiny. Po diskusií s odborníkmi sa totiž ukázalo, že mnohé názvy, či už čiastočne vžitá alebo len teraz zavádzané, nevyhovujú zákonitostiam spisovnej slovenčiny a že slovenčina má za ne iné, lepšie a výstižnejšie pomenovania, ktoré nielenže nenarúšajú pôvodný význam toho-ktorého názvu, ale ho spresňujú a dodávajú mu výstižnosť a priezračnosť. Aj v železničarskej terminológii, kde tak veľmi záleží na presnosti a jednoznačnosti každého pomenovania, mal by byť každý výraz jasný, aby sa pracovníci nezaťažovali takými slovami, ktoré slovenčina nepozná alebo ktoré sa používajú v inom význame. Preto navrhujeme niektoré doteraz používané alebo teraz zavádzané nesprávne názvy spresniť, aby po jazykovej stránke vyhovovali požiadavkám kladeným na odbornú terminológiu.

Takéto spresnenie si žiadajú napríklad názvy „ložná miera“ a „ložené vozne“, ktoré po jazykovej stránke treba označiť za nevyhovujúce. Nenáležité sa v nich používajú prídavné mená „ložný“ a „ložený“, pretože slovenčina nepozná sloveso „ložiť“, od ktorého by spomínané prídavné mená mohli byť utvorené.

V slovenčine sa slovesný základ „ložiť“ vyskytuje len v predponových slovesách, ako sú napríklad *doložiť*, *naložiť*, *odložiť*, *položiť*, *zložiť*, *vložiť* atď. Iba čeština má sloveso *ložit* vo význame „činiť, aby něco leželo, klášt, pokládat“ (Trávníčkov Slovník, IV. vyd., 1952). V tomto význame slovenčina používa sloveso *naložiť*, *nakladať*. Od neho si ľahko utvoríme správnu náhradu. Za nevyhovujúci tvar „ložná miera“ má byť *nakladacia miera* a za tvar „ložené vozne“ má byť *naložené vozne*.

Podobné spresnenie si žiada aj sloveso *raďiť*, ktoré sa používa v spojeniach *raďenie vlakov* a *raďenie vozňov*. Takéto spojenie je nevystižné, takže keď mu má Slovák rozumieť, musí sa jeho význam naučiť z predpisov. Treba teda hľadať v slovenčine výstižnejšie sloveso, ktoré by už samo osebe hovorilo, o akú činnosť ide. Slovenčina je dost bohatá na to, aby mohla takéto pojmy vyjadriť. Tak napríklad pre nevystižný názov „raďenie vlakov“ má slovenčina po každej stránke vyhovujúce pomenovanie *zriaďovanie vlakov* a „raďenie vozňov“ správne a výstižne možno vyjadriť ako *zaraďovanie vozňov*. Oba navrhované názvy presnejšie vystihujú to, čo sa pri manipulácii s vlakmi a vozňami deje a čo sa nevystižne má volať „raďenie“.

Dalej spresnenie sa týka slovesa *zastaviť*, ktoré sa v jazyku železničiarov používa veľmi často, no nie vždy v správnom význame. Veľmi často sa napríklad používa spojenie „vlak zastaví“, „po zastavení vaku“ ap., pričom sa myslí len na ten fakt, že vlak prestane ísť. V slovenčine je pre pojem „prestáť ísť“ samostatné sloveso *zastať*. Treba teda dôsledne hovoriť, že *vlak zastane*, pokiaľ nás, pravda, nezaujímajú, kto toto zastatie spôsobil. Ale ak chceme okrem samotného zastatia ešte vyjadriť aj to, že ho niekto spôsobil, použijeme sloveso *zastaviť*. Čiže: *vlak zastane na širej trati*, ale *rušňovodič zastaví vlak na širej trati* ap. Za chybu a neúctu voči slovenčine treba pokladať, keď túto významovú diferencovanosť, aká je v slovesách *zastať* a *zastaviť*, nevyužívame a hovoríme vždy len o „zastavení“ vlaku.

Za nevyhovujúce z jazykového hľadiska treba ďalej pokladať novozavádzané prevzaté názvy „elektroúsek“ a „energoúsek“. V diskusií o prekladaní cudzích (najmä ruských) termínov do slovenčiny sa už mnohokrát poukázalo na to, že je nesprávne preberať nejaký termín z iného jazyka bez ohľadu na spisovnú slovenčinu a na jej zákonitosť. A táto chyba sa stala aj pri názvoch „elektroúsek“ a „energoúsek“, ktoré sa mechanicky prebrali z ruštiny.

Názvy „elektroúsek“ a „energoúsek“ svojou formálnou podobou patria do skupiny takých zložených slov, ktorých jedna časť je cudzieho a druhá domáceho pôvodu. Takýmto hybridným zloženinám sa slovenčina vyhýba, kým napríklad v ruštine sú takéto zloženiny bežné. Napríklad: rus. elektroprovodka = slov. *elektrické vedenie*, elektrosvarka = *elektrické zváranie*, elektrosť = *elektrická sieť*, elektrovoľny = *elektrické vlny*, elektrovoz = *elektrický rušeň* atď. Podobným zloženinám sa vyhýba napríklad aj poľština: rus. elektropajka = poľ. *lutovanie elektryczne*, r. elektropojezd = p. *pojazd elektryczny*, r. elektrosvarka = p. *spawanie elektryczne*, r. elektrostaľ = p. *staľ elektryczna*, r. elektročasy = p. *zegar elektryczny* atď. Prirodzene, že zloženiny, ktoré majú oba prvky cudzieho pôvodu a ktoré sa obvyčajne používajú medzinárodne, majú aj v slovenčine svoje miesto. Také sú napríklad *elektromechanika*, *elektrostatika*, *elektrotechnika*, *elektromotor*, *elektromagnet* ap.

Okrem toho formálneho dôvodu sú proti názvom „elektroúsek“ a „energoúsek“ ešte aj iné závažné námietky. Človek, ktorý nie je oboznámený s termínom „elektroúsek“, bude si pri jeho počutí určite myslieť na nejaký elektrický (alebo elektrifikovaný) úsek (napr. trate). Podľa svojej významovej náplne „elektroúsek“ vlastne nie je (podľa informácií odborníkov) úsek, ale hospodárska jednotka, doslova vlastne *správa elektrifikovaného úseku*. Ak teda chceme, aby termín „elektroúsek“ bol významovo prízračný a jazykovo správny, musíme dať prednosť opisnému názvu *správa elektrifikovaného úseku*, ktorý presne vy-

stihuje to, čo nim chceme pomenovať. Podobne treba zmeniť rovnako nesprávny názov „energoúsek“ na *správa energetického úseku*.

Okrem týchto niekoľkých názvov, ktoré sme tu nadhodili, je ešte v železničiarkej terminológii mnoho výrazov, ktoré úplne nevyhovujú ani jazykovým ani vecným požiadavkám kladeným dnes na slovenskú terminológiu. Spomeňme aspoň niektoré náhodne vybrané, ktoré sa bežne používajú: „prehľadateľ“ vozňov — správne *prehľadáč vozňov*, „uschovateľ“ náhradných kľúčov — správne *uschovávateľ náhradných kľúčov*, „skrutovka“ — *skrutkovka* (č. šroubovka), tahadlové „ústroje“ — *tahadlový mechanizmus*, „zvesovateľ“ vozíky — lepšie *spojovať vozíky*, „nahodiť“ (drobné vozidlo na koľaj) — *výstižnejšie dať (alebo položiť) drobné vozidlo na koľaj*, „doprovod“ (drobného vozidla) — *sprevádzanie*... „klátky“ — *výstižnejšie zdreže*, „stihnúť sa“ (o vlakoch) — *zrozumiteľnejšie* by bolo *stretnúť sa* alebo *zísť sa* atď. Takéto zmeny v železničiarkej terminológii však možno uskutočniť len po dohode jazykovedcov s odborníkmi. Preto vítame založenie Komisie pre železničiarску terminológiu pri USJ SAV, ktorá sa podujala ustáliť a zrevidovať železničiarску terminológiu. Svoje výsledky bude predbežne uverejňovať v tomto časopise, pričom dúfa, že patrične zainteresované kruhy zamestnancov dopravy budú so záujmom sledovať jej prácu a že prispesú svojimi poznámkami k zdokonaleniu železničiarskej terminológie. Pomôžu takto sami sebe a tým aj lepšiemu zvládnutiu veľkých úloh, ktoré náš socialistický sektor od nich požaduje.

Ferdinand Buffa

ZPRÁVY

Slovník cudzích slov. Zostavila redakčná rada s kolektívom pomocníkov. Hlavná redakcia Anton Holý a Ľudovít Zúbek. Vydal Tatran, Bratislava 1953, str. 1052, viaz Kčs 40.—.

Slovník cudzích slov je bezpochyby veľmi dôležitou pomôckou pre zvyšovanie kultúrnej úrovne všetkých pracujúcich. Jeho úloha v našich pomeroch je tým vážnejšia, že dosiaľ sme nemali slovník cudzích slov podobného rozsahu a rázu a že sa slovná zásoba dnešnej slovenčiny neustále obohacuje aj preberaním cudzích slov.

Na tomto mieste chceme slovníku venovať niekoľko poznámok predovšetkým z hľadiska terminologického, no pritom upozorníme aj na niektoré nedôslednosti a chyby pravopisné i výkladové.

Vo väčšine hesiel i výkladov k nim sa používa moderná slovenská terminológia, ale predsa ostalo v slovníku aj niekoľko termínov zastaralých alebo vôbec nesprávnych.

Medzi zastaralé, dnes už nepoužívané termíny patria napr. termíny „savce“ miesto *cicavce* (16, 64, 75, 755, 742 a inde), „deložné lístky“

miesto *klíčne lístky* (209), „dvojdeložné rastliny“ miesto *dvojsklíčne rastliny* (209). Používanie týchto dvoch termínov prekvapuje tým viac, že inak sa vo výkladoch miesto termínu *deloča* celkom správne používa termín *maternica!* Medzi zastaralé termíny patria ďalej napr. „*srdčeka*“ (61, 74), „*srdčovník*“ (777) miesto *srdcovnica*, *srdcovník*, „*plevel*“ miesto *burina* (883), „*usadlina*“ miesto *usadenina* (895), „*drevené uhlie*“ miesto *drevené uhlie* (25), „*smirk*“ miesto *šmirgel* (10), „*predjazýčné spulohlásky*“ miesto *predozajzýčné hlásky* (908). V hesle *akonit*, ktoré sa inak celkom nesprávne vysvetľuje ako rod trávnych dlholetých rastlín z triedy pryskyrníkov, je nesprávny slovenský názov „*omej*“ miesto *prilbica*, „*pryskyrník*“ miesto *iskerník*, „*dlholetý*“ miesto *dlhoročný* a okrem toho sa uvádza názov triedy nesprávne; lebo by malo byť *iskerníkovité*. Zastaralost všetkých uvedených termínov možno veľmi jednoducho zistiť porovnaním s terminológiou súčasných učebníc. A hľadisko, aby sa terminologická príručiek zhodovala s terminológiou, ktorá sa učí v škole, pokladáme za veľmi dôležité, ak nie prvoradé.

Niekoľko termínov možno označiť priamo za nesprávne. Nie je napr. správne hovoriť o „*podvojnom čísle*“ v gramatike, kde bolo vždy iba *dvojné číslo* alebo *duál*. Podobné nie je správne hovoriť o „*unikavých plynoch*“, keď je zaužívaný správny termín *prchavé plyny*. Názvy ako „*premenlivý prúd*“ (525) a „*alternátor vysokej frekvencie* (48)“ ukazujú, že autori sa príliš opierali o ruský slovník cudzích slov, pretože v slovenčine sú tu termíny *striedavý prúd* a *vysokokrekvencný alternátor*. Nesprávne sú utvorené aj názvy „*slaboprúdna elektrotechnika*“ (779) a „*dvojkoľesný pluh*“ (884) miesto *slaboprúdová elektrotechnika* a *dvojkoľesový pluh*. Nepochybujeme, že pri podrobnejšom skúmaní by sa našlo takýchto prípadov ešte viac.

Ako sa v úvode výslovne uvádza, dobrou pomocou pri zostavovaní tohto slovníka bol ruský Slovar inostranných slov. No miestami sa používanie tohto vzoru prejavuje veľmi nápadne, najmä v takých prípadoch, kde sa v slovníku uvádzajú také cudzie slová, ktoré sú u nás pomerne zriedkavé (napr. *abisskálny*), alebo v takej grafickej podobe, v akej sa u nás doteraz nevyškotovali (napr. *olkosné hospodárstvo*, *armistis*, *akkompanement*, *akseosár*, *alitirovanie*). Táto závislosť sa však najviac prejavuje v slovách gréckeho pôvodu, ktoré sa v ruštine píšú iným pravopisom než u nás. Platí to najmä o slovách s počiatočným *h*, ktoré sa v ruštine nepíše (napr. *odograf*, *odometer* miesto *hodograf*, *hodometer*) a o slovách s *y*, ako *disartria*, *distrofia*, *kerargirit*, *onichia*, *plíknický typ*, *aneurizma*, ktoré sa u nás písavali vždy *dyzartria*, *dystrofia*, *kerargirit*, *onychia*, *plíknický typ*, *aneurizma*.

V súvislosti s týmito pravopisnými otázkami treba spomenúť aj nejednotnosť v označovaní kvantít. V hesle *sferický* je napr. krátko

e podľa starých Pravidiel slovenského pravopisu, ale vo výklade hesiel sa už nájde aj podoba *sférický* (8), *sféroid*, *sférometer*. Často sa však označuje kvantita aj v takých prípadoch, kde sa aj podľa nových Pravidiel píše krátko: *artropóda*, *askariády*, *izotónický*, *izotópia*, *izotópy*. Nejednotnosť je napr. v slovách *izoanómaly* popri *izoanómalia*, *izogóny*. Najednotnosť je napr. v slovách *plazmogonia*. Zaujímavý chaos je pri slove *bizmut*. Pod heslom *bizmut* je poznámka, že správne je *vizmut*, ale na príslušnom mieste má toto heslo podobu *vizmut*, no zase s poznámkou, že správne je *bizmut*.

Výklady pri jednotlivých heslách sú primerané a vcelku aj dost názorné. No sú tu aj také prípady, že sa napr. *samuraj* vysvetľuje ako „*privilegovaná vojenská kasta*“, *diapozitív* ako *fotografické pozitívne zobrazovanie*, *antenatálny* ako *časový úsek pred pôrodom dieťaťa*, *kartografia* ako *veda o zemepisných mapách*. V takýchto prípadoch ide vcelku o vykoľajenie z väzby. Niektoré heslá by bolo treba doplniť o ďalší význam. Tak napr. *semiotika* nie je len *veda o chorobných príznakoch*, ale *veda o znakoch vôbec*, *pedológia* nie je len *vychovávateľská náuka*, ale aj *náuka o pôde* (pôdoznanectvo), *duo* nie je len *v hudbe*, ale aj pri spracúvaní *železa*, *aktív* nie je len *schôdzka*, ale aj *súbor aktivistov* a *pod*.

No najväčší chaos v tomto slovníku je pri určovaní pôvodu cudzích slov. Pri niektorých toto určenie vôbec chýba (napr. *deutérium*, *jodoformy*, *keloid*), niekde sa uvádzajú aj jednotlivé zložky (napr. *antonymy* z *anti+nomos*, *pravda*, *nesprávne*, lebo nejde o *nomos* — zákon, ale *onoma* = slovo), no najčastejšie sa pôvod naznačuje skratkou. Pritom sú však aj také nedôslednosti, že napr. *podstatné meno deinfekcia* pochádza podľa tohto slovníka z francúzštiny, ale sloveso *deinfikovať* už z latinčiny, *izolácia* z latinčiny, ale *izolant* z francúzštiny, *intriga* z francúzštiny, ale *intrigánsťvo* z latinčiny. Zrejme chyba je, keď sa pôvod slova *karenčia* hľadá v nemčine, slova *jesaul* v ruštine, *kejston* v ruštine, *antidetonaťor* v gréčtine, aby sme uviedli len niekoľko typických prípadov. Je zrejme, že pri uvádzaní poznámok o pôvode slova mali si redaktori overiť každý takýto údaj a vyzbudovať presný systém označovania, v ktorom by sa nejakým spôsobom vyznačovalo aj prostredníctvom (napr. že sloveso *secirovať* prešlo k nám z latinčiny cez nemčinu).

Z celého slovníka sme preštudovali len niekoľko desiatok strán. Ale ako vidieť z uvedených poznámok, ktoré nevyčerpávajú všetky zistené nedôslednosti z preštudovaných stránok, má Slovník cudzích slov pomerne veľa nedostatkov. Veľa ich azda vzniklo z rýchlosti, akou sa slovník pripravoval, ale pritom všetkom veľa ich treba pripísať aj na vrub slabšej úrovne interných aj externých spolupracovníkov.

Ján Horecký

ZPRÁVA O SPOLOČNEJ PORADE ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH TERMINOLÓGOV.

V dňoch 17. a 18. 1954 sa konala pracovná porada členov terminologických oddelení Ústavu slovenského jazyka a Ústavu pro jazyk český.

Pri otvorení zdôraznil dr. Daneš rozdiel medzi tvorením odbornej terminológie v minulých desaťročiach, keď odborníci často tvorili názvoslovie sami, a dnes, keď otázky schvaľovania a tvorenia odborneho názvoslovia riešia terminologické komisie, v ktorých zasadaajú odborníci aj jazykoví poradcovia.

Prvým bodom programu bol referát dr. Roudneho o definícii termínu a jeho hranici. — Dnes je situácia taká, že skoro každé slovo bežnej slovnice má popri bežnom význame aj presný odborný význam. Tomuto stavu predchádzal dlhý vývoj, ktorý sa začínal delbou práce. S rozvojom prírodných vied a so vznikom veľkých pojmových celkov dostávajú termíny dnešný charakter. Odborný názov je slovo svojím významom presne zamerané na určitý pojem a jeho význam je presne ohraničený tým, že zaujíma určité miesto v pojmovom systéme nejakého odboru; je celonárodné ustálené v tom zmysle, že v oblasti národného jazyka všetci príslušníci odboru ho používajú aspoň pasívne.

Zpráva o spoločnej posadke českých a slovenských terminológov.

V diskusií sa hovorilo o postavení termínu vo vete (dr. Sochor), o význame kolektívnej práce, pri ktorej nemôže nastať nejednotnosť v termínoch (dr. Horecký); zhodnotila sa dôležitosť celonárodného charakteru termínov (dr. Daneš); potom sa uviedol do diskusie problém neurčitej hranice terminologického pomenovania (dr. Helcl), hovorilo sa o význame termínov v hovorovej reči — nové slová, vytvorené odborníkmi, majú platnosť len termínov, a nie slov hovorových (s. Doležel). Dr. Horecký však považuje názor s. Doležela za čisto lingvistický a podotýka, že termín je slovo ustálené (zub v lekárstve jednoznačný, v hovorovej reči mnohoznačný). Dr. Dokulil rozlišuje 1. termíny primárne a 2. slová aplikované do funkcie termínov. — Slová majú popri bežnom význame aj význam odborný s výnimkou slov emocionálnych (dr. Zima) — Ale aj emocionálne zafarbené slová sa stávajú termínmi — čertík, macek, krokodíl — ale tým emocionálnosť strácajú (dr. Horecký) — S. Doležel rozlišuje podľa akademika Havránka dve terminologické oblasti: 1. vedeckú, kde je prísne vyhradené vedecké názvoslovie, a 2. pracovnú, obsahujúcu slangové slová s emocionálnym významom (svička). S. Kuchař objasňuje tieto problémy takto: vypracávajú sa akési štýlové názvoslovné normy; kde ide o zaradenie do určitého systému, nejde o oblasť emocionálnu, ale o vlastnosť štýlovú. V remeselných odboroch termíny nepodľahli presnému triedeniu — obsahujú

tradičné prvky emocionálne. Uvádza situáciu v iných jazykoch (napr. v angl.), kde starostlivosť o názvoslovie nie je ešte tak ďaleko, aby sa jazykové štýly v názvosloví prepracovali, alebo napr. v ruštine, kde nerozlišujú slang od termínov. U nás táto starostlivosť o terminológiu pramení z tradície, sme si vedomí jazykových noriem. — V rôznych odboroch sa miera emocionálnosti líši podľa ich charakteru — matematika — pôdohospodárstvo — (dr. Buffa). Po niekoľkých pripomienkach zhrnul význam emocionálnosti v terminológii dr. Horecký takto: Keď sa použije slovo emocionálne odborne, emóciú stráca a pri prebraní alebo tvorení nových slov sa emocionálnemu zafarbeniu slov bráni.

Druhý bol referát dr. Sochora o synonymách v odbornom jazyku. Synonymá v odbornom vyjadrovaní sú iného rázu než v bežnej reči a v beletrii. Majú s nimi síce tiež spoločné rysy, ale v mnohom sa s nimi rozchádzajú. Za terminologické synonymá považujeme len tie výrazy, ktoré sú totožné alebo aspoň podstatne zhodné a patria do spisovného jazyka. Najčastejší a bežne známy typ je termín domáci a termín cudzí (gramatika — mluvnice). Synonymá tohto druhu vznikli spravidla zo snahy zbaviť sa cudzieho názvu alebo aspoň mať proti nemu termín domáci. Iným typom sú synonymá tvorené tým, že proti termínu dvojslovnému alebo aj viacslovnému sa začne používať názov jednoslovný (frézovací stroj — frézovačka). Ďalší typ synonymým predstavuje termín značkový a proti nemu termín opisný (brzlík a la Rossini — brzlík s husímí jätmi v potrav. term.). Ďalšie synonymá vznikajú tak, že proti známemu staršiemu, ale už nevyhovujúcemu termínu začne sa používať iný, pritom sa však v živej reči udržuje aj starší termín (lednička — chladnička — chladička). Iný typ synonymým vzniká tým, že sa hľadá výraz pre celkom nový pojem dosiaľ sa nevyskytujúci — často vznikne niekoľko slov naraz a tie na čas tvoria synonymný rad.

V diskusií hovoril dr. Zima o rozdieloch synonymým v reči odbornej a v beletrii, dr. Daneš pripomenul, že v neobdornom jazyku sú slová viacznačné, v terminológii slovo aj pojem zhruba ostáva. Dr. Filippec poukázal na to, že v beletrii je dôležitá aj otázka zvuková, v odbornom jazyku iba pojmoslovná. Dr. Daneš s dr. Horeckým podotýkajú, že treba pestovať tradíciu vžitých slov a zbytočne ich neodstraňovať. Dr. Kuchař spomenul, že tam, kde sa určitý pojem už vradil do celého systému pojmov, treba ho nahradiť opisným pomenovaním.

Ďalší bol referát dr. Horeckého; poukázal v ňom na skúsenosti zo spoločnej práce a na úzky vzťah českej a slovenskej terminológie, ale i na niektoré rozdiely, vyplývajúce z rozdielnosti oboch jazykov. (Porovnaj článok dr. Horeckého, SON II, č. 9, str. 257). Dr. Daneš sa v diskusií zmienil o prebraní termínov z ruštiny podľa analogických alebo rovnakých prípon v oboch jazykoch a kládol požiadavku rovnakej línie

pri preberaní ruských termínov. Dr. Buffa hovoril vo svojom referáte o práci na terminologických slovníkoch. Dr. Kuchař vysvetlil zásady, podľa ktorých sa spracúva český banický slovník.

Dr. Kuchař hovoril vo svojom referáte o pretváraní českej terminológie pod vplyvom terminológie sovietskej. Vplyv ruštiny sa prejavuje v klasifikácii pojmov aj vo formách pomenovania, v niektorých odboch viac, v iných menej. Väčší je tento vplyv v odvetviach nových alebo tých, ktoré majú pre nás novú náplň (filozofia, ekonómia, politika). Vplyv ruštiny na českú terminológiu je daný príbuznosťou oboch jazykov. Rozdiely medzi ruštinou a češtinou sa týkajú zvlášť odvodzovacích morféme. V jazykových prostriedkoch odborného pomenovania sú rozdiely a ich nerešpektovanie má svoje dôsledky; preto treba tieto rozdiely dôkladne poznať.

V diskusií zdôraznil dr. Daneš, že sa treba zaoberať porovnávaním rusko-českého názvoslovia. Dr. Hausenblas pripomenul, že s niektorým slovom sa prebrala aj jeho nová náplň (front—fronta). Terminológia ako odbor je súčasť štylistiky. — Dr. Daneš podotkol, že z terminológie treba zvlášť zdôrazniť jej úsek praktickej starostlivosti o jazyk, netreba ju považovať za vedeckú disciplínu. Podľa názoru dr. Horeckého je však otázka samostatnej terminologickej disciplíny otázkou čiste vedeckou, hlavné ťažisko tkvie v starostlivosti o termín a až potom o jeho použitie v syntaxi. Terminológia patrí do jazyka, ako do neho patrí syntax, morfológia.

S. Kratochvílová hovorila vo svojom referáte o skúsenostiach s odbornou exercepciou. — Terminologickej archív Ústavu pro jazyk český sa sústreďuje na odbory technické, na výrobu, jej organizáciu a ekonómiu.

S. Dujčáková hovorila o organizácii práce v terminologickom oddelení ÚSJ. Vysvetlila najmä funkciu názvoslovných komisií, ktoré sú priamou súčasťou Ústavu.

O práci v terminologickom oddelení Ústavu pro jazyk český informovala prítomných s. Hlaváčková.

Na návrh dr. Sochora a dr. Horeckého sa pracovníci ústavu uzniesli:

1. koordinovať prácu pri vytváraní a normalizovaní českého a slovenského odborného názvoslovia,
2. raz za mesiac sa vzájomne informovať o práci, podávať súhrnné zprávy o činnosti v terminologických komisiách a riešenie aktuálnych prípadov,
3. uverejňovať články o slovenskom odbornom názvosloví v českej tlači,
4. usporadúvať pravidelné pracovné porady (aspoň raz za rok).

M. Mašková

Rudo Brtáň

HISTORICKÉ PIESNE

Dejinný prelom v XVI. stor. znamenal pre národy a národnosti v Uhorsku nielen vytvorenie nových náhľadov na silu a význam štátu, ale znamenal aj zásah do literárnej tvorby. Vzniká predovšetkým nová lyrika, zväčša náboženskej náplne, ale súčasne si všimajúca aj zložité udalosti doby. Do tejto éry spadá aj vznik historickej piesne na Slovensku.

Historická pieseň, ktorá je typickým produktom čias svojho vzniku, vzniká predovšetkým ako mocná bojová a politická výzva za silný zjednotený štát, schopný zaraziť svojvlou feudalnej oligarchie a doviest obranyschopnosť krajiny na taký stupeň, aby bola zaistená bezpečnosť každého občana krajiny. Historická pieseň súčasne odhaľuje všetky základné príčiny katastrofy, do ktorej sa národnosti Uhorska dostali po bitke pri Mohači.

Slovenská historická pieseň je odrazom hrdinstva národnosti Uhorska v boji proti vonkajšiemu nepriateľovi a súčasne pomáha chápať, ako sa v minulosti v boji s vonkajším i vnútorným nepriateľom kulo demokratické, bojové spojenectvo národnosti strednej Európy v svojich túžbach za mier a pokrok. Historická pieseň na Slovensku sa rodila a rozvíjala za zložitých podmienok triedneho boja, čo sa odráža aj v piesňach samých. Konečne treba povedať, že historické piesne zohrali v živote nášho národa v XVI. a XVII. storočí dôležitú kultúrno-politickú úlohu. Živil v širokých masách hrdinstvo boja za pokrok ľamali živé legendy reakcie a šírili pravdu o historických dejoch týchto storočí.

Texty komentáre k 13. piesňam napísal dr. Rudo Brtáň. Prácu uviedol obšírnym predhovorom dr. Andrej Melicherčík. Piesne sú doplnené obsiahlou kapitolou vysvetliviek a poznámok. Kniha obsahuje obrázkovú prílohu so 14. reprodukciami rukopisov niektorých piesní, alebo rôznych historických obrazov, väčšinou fotokópií alebo reprodukcii rytín starých majstrov.

Strán 256 a príl., cena viaz. Kčs 42.—

František Ryšánek

SLOVNÍK K ŽILINSKÉ KNIZE

Žilinská kniha je jedna z najstarších zachovaných mestských kníh na Slovensku a patrí medzi najstaršie české jazykové pamiatky pochádzajúce z územia Slovenska. Má však mimoriadnu dôležitosť predovšetkým pre dejiny slovenského jazyka, veď obsahuje najstarší slovenský zápis, a to z 22. januára 1451.

Vlastným a pôvodným základom Žilinskej knihy je nemecká právna kniha z okruhu magdeburského práva v preklade pisára Václava z Kroměříže (prekladané v r. 1473). V preklade sú však aj prvky slovenčiny, aká sa užívala v bežnej reči okolo r. 1500, a popri tomto zápisy mestskej správy, vpisované v r. 1451—1561.

Takto sa stáva Žilinská kniha dôležitým východiskom pre nové bádanie v dejinách slovenčiny. Úlohou slovenskej jazykovedy bude vy-